

premi

XVII Premi de Memòria Alcoverenca Primer premi

*Notes autobiogràfiques d'una estivejant
barcelonina a la vila d'Alcover els anys 1950*

Josepa M. Santos Ametlla

Impressions generals del poble

L'estiu de 1950 vaig trepitjar durant tres mesos les terres alcoverenques, juntament amb els meus pares i germans. Com hi vaig arribar? A Alcover residien germans de la meva àvia Filomena, i aquest fou el motiu pel qual he passat en aquest poble tots els estius i altres festivitats des de la meva joventut fins ara (al desembre compliré vuitanta-vuit anys).

Tot fou una gran novetat per a mi, ja que fins aleshores no havia viscut mai en un poble de costums tan diferents dels de la ciutat de Barcelona, on residia. Alcover era un poble de pagesos. Tenia poques indústries: dues d'artesanes —una de confecció d'espardenyes de cànem i una bòbila— i una de metal·lúrgica —la Fundició—, ubicada davant de l'estació del tren, a l'altre costat de la via.

Hi vaig anar amb molta il·lusió; a part de conèixer el poble volia descobrir els costums i els indrets propers. I per què no? També altres pobles veïns dels quals visitàvem llocs emblemàtics.

Descripció urbanística

No em cansava de passejar pels carrers pensant tot el que hi havia d'història. El carrer de l'Índia, estret i molt tancat al barri dels jueus. Carrers tortuosos i també cases senyorials. El poble estava concentrat dins de la muralla, que tenia dos portals principals: el de la Saura, que comunicava amb l'antic camí de Tàrraco, i, per la part oest, el portal de sant Miquel, que ens portava cap a Montblanc i terres lleidatanes. Aquests portals, d'arquitectura molt sòlida, estan molt ben conservats i assenyalen l'artèria més antiga de la vila, el carrer Major.

El monument més antic és l'església Vella o de la Sang, de pedra de sauló vermella, anomenada *saldó* pels locals. Encara es conserva l'estructura d'alguns arcs, i d'altres han estat restaurats. Voldria ressaltar la rosassa que es conserva a la part posterior de l'església. Actualment n'han enjardinat els voltants per ressaltar-ne la bellesa.

Fora de la muralla tenim l'església Nova, parroquial, de l'Assumpció. És una construcció de dimensions catedralícies i estil neoclàssic, igual que l'abadia, aquesta situada dins la muralla. Em va impressionar l'ajuntament o casa de la vila, situat a la plaça Espanya —ara plaça Nova—, porxada i de dimensions considerables en relació amb l'estructura del poble. També d'estil neoclàssic i molt ben decorat: les dependències estaven guarnides amb pintures murals adients a l'activitat del poble i s'hi arribava per una majestuosa escala de marbre.

A la sortida del poble, a la carretera que arriba a Prades, hi havia un antic convent de monjos anomenat de santa Anna. En aquella època vaig conèixer un avi que estava emparentat amb la família Claus, que explicava que havia conegut la vida dels monjos. Als anys cinquanta el convent estava força derruït, i durant bastants anys va ser habilitat com a caserna de la Guàrdia Civil. Actualment l'han restaurat i remodelat per convertir-lo en un centre cultural molt important: el Convent de les Arts.

El primer habitatge on vam estiuejar

Els primers estius els vaig passar a la casa Matons, al carrer de la Costeta, que com el seu nom indica era força costerut. Seguint la costa, al front del nostre piset hi havia una botiga de queviures. La regentava Lola Nyerro, que procedia de Mont-ral. Per aquesta raó tenia molts productes de muntanya,

que baixaven els pagesos, vestits amb faixa i gorra, acompanyats dels seus rucs, amb les sàrries carregades per fer-ne permutes o vendre'ls. Això succeïa el dissabte, que era el dia de més moviment. Abans del tomb del carrer destacava ca la Panxeta, on vivien tres generacions. L'avi tenia un bon ramat de cabres, que cada dia portava a pasturar davant del Calvari. El pis era el principal de la casa i tenia dos balcons. Ara bé, això de principal era només un nom perquè el pis era senzill, i ens vam adaptar a les incomoditats del lloc. Com la majoria de cases, no disposàvem d'aigua corrent, la qual cosa era un gran inconvenient que portàvem amb resignació, ja que era un tràmit imprescindible per poder gaudir dels aires del poble. A la part de darrere hi havia un petit pati on els pares van fer instal·lar un dipòsit amb una aixeta que servia per a la higiene personal. Ens portaven *viatges d'aigua*, però això no treia que tant jo com els meus germans féssim d'aiguaders costa amunt. Al migdia, quan el sol era abrasador, anàvem a la font Fresca amb els càntirs per tenir aigua més refrescant. Si, a més, pel riu baixava prou aigua, aprofitàvem per remullar-hi els peus. Els veïns eren de caràcter obert i cridaner, feliços: sovint se sentien les cleques (riallades), senyal del benestar que regnava entre ells.

Els conreus dels pagesos

Cada família tenia un hort que en deien tros, sovint a la rodalia del poble... però els més apreciats eren a la Serra, ubicats a la carretera de Valls/Picamoixons. Aquests terrenys eren molt fèrtils, encara que pedregosos. A més de cultivar hortalisses, es trobaven grans extensions d'avellaners. Molts pagesos hi tenien un mas molt rònec, on guardaven les eines i hi aixoplugaven el matxo en cas de pluja. Al matí era freqüent sentir la conversa següent: *A naltros ens ha arribat l'aigua a les dues de la matinada*. A mi, això em costava de comprendre, però l'aigua estava repartida entre els regants i en ple estiu era molt apreciada per la seva escassetat; per tant, se seguia un calendari força estricte a l'hora de fer-la arribar als diferents camps. A final d'agost i a principi de setembre tota la gent parlava de la collita d'avellanes. El poble quedava desert. Era un èxode de tota la família. Els petits, amb molt afany, omplien la senalla, ja que els padrins els donaven uns diners, que els infants guardaven amb alegria per quan arribés la fira. La vida del poble voltava a l'entorn de les avellanes, que era el principal guany de tot l'any.

Tampoc puc deixar d'esmentar la collita de garrofes, que es comença a recol·lectar a final d'estiu.

Una altra collita era la vinya. Durant els primers estius que vaig ser a Alcover, vaig poder veure el molí ubicat a la plaça de l'ajuntament, on s'elaborava el vi artesanalment. Sempre hi havia molta admiració per veure'n el procés. Moltes cases tenien cups per guardar el vi que s'hi feia. Altres cases també feien vi, amb menys quantitat.

Alguna vegada se sentia parlar de la recol·lecció de les olives, jo no ho havia vist mai perquè es duia a terme al pic de l'hivern. Ho relacionaven amb el fred, amb el fred intens, i explicaven els seus patiments al camp amb resignació, però estaven esperançats per obtenir un bon oli, que jo sempre he assaborit des de la infantesa. Actualment encara és el que gasta la meva família per amanir.

Els llocs dels voltants. Fauna i flora

Alguns dies, abans de dinar, ens venia de gust passejar pels camins de la rodalia del poble, que conservaven l'encant dels senderons rurals on creixien plantes i flors boscanes. Quan el sol lluïa a tota potència, es formava un nuvot de papallones que aletejaven amb gràcia, de colors vius i lluents. Tampoc hi faltaven els plegamans o pregadéus, ni les llagostes o saltamartins. Hi havia força basses on rondaven els espiadimonis i els capgrossos (que molta gent anomenava culleretes). I quina varietat d'escarabats! El piloter, el de la patata —gran enemic dels pagesos—, el daurat, el verd de les figueres...

També vaig descobrir moltes plantes, com la dent de lleó, les malves, les ortigues i altres petites flors de colors diversos. Però recordo especialment el fenoll: la seva olor em remetia a l'anís, en concret als confits o anissos, que en aquell temps la gent desfeia en aigua per donar-hi un gustet peculiar.

Tot aquest panorama era harmonitzat per les cantadisses de les cigales. Cap al capvespre aquest concert *a capella* s'accentuava quan els ocells volaven de branca en branca i les orenetes ens regalaven els seus xiscles en l'espai blau.

A les tardes, quan el sol ja no escalfava tant, alguns dies pujàvem al turó del Calvari, on la fresca i la vista eren una gràcia de Déu. També em plaïa

contemplar l'horitzó que ens envoltava, albirava la planúria plena de masies escampades en la catifa verda dels avellaners i les vinyes. Des d'allà, es contempla la vista amb tota l'amplitud que els ulls poden copsar.

El camí de pedres i roques estava perfumat d'herbes aromàtiques: te de roca, farigola, romaní, espígol, ruda, sajolida, orenga... El més sorprenent era que a sobre de la capelleta, al capvespre, es posaven els corbs negres de la mida d'una gallina rossa. Moltes vegades, volaven ben a prop nostre. Els pagesos en deien corbs aiguaders perquè deien que eren senyal d'aigua, tot i que no sempre tenien raó. Amb el temps els corbs van desaparèixer.

Un altre indret per passar la tarda era el pont dels Moros i veure-hi la posta de sol. Des d'allà es divisava una panoràmica de serralades i al seu peu una llunyana visió del poble. Per arribar-hi, creuàvem el portal de la Saura i una vegada passada la carretera, deixant a la dreta un edifici que segons els padrins del poble havia estat un convent de monges, trobàvem el camí antic de Tarragona, amb hortes a banda i banda. S'havia de passar per la via del tren i a l'esquerra hi havia una creu de terme, la qual cosa em feia dubtar si el monument pertanyia o no al poble. Els alcoverencs sentien una gran admiració per aquest pont. Aquest monument està enclavat en una planúria de lloses de diferents nivells (*lluanques*). El nom del monument referma l'origen àrab del poble, com corrobora l'etimologia del seu nom. Aquest indret el vaig trobar tan bonic i evocador que vaig voler representar-lo en un petit quadre a l'oli que encara conservo penjat a la paret de la casa actual d'estiueig.

Era tradició que les dones, mares amb els fills i noies, quan veien el sol sobre les muntanyes, agafessin els càntirs i anessin cap a la font Fresca per passar una bona estona, assegudes a les roques del riu... i allí sentien comentaris de tota mena. Era la manera de fer córrer les notícies entre els diferents grups. Els nens corrien pujant i baixant pels indrets propers i, a vegades, alguna pedra sortia de lloc... Perquè baixés el riu, la pluja havia d'haver estat abundant, ja que l'aigua la desviaven per al regadiu. Aquest indret era molt atractiu. No hi faltaven cavallets amb els seus pintors que reproduïen el paisatge.

Un cop vam conèixer les fonts de la rodalia, ens agradava passar-hi el dia. Ens n'hi emportàvem el dinar i gaudíem de l'abundància i frescor de l'aigua i de l'airet perfumat dels pins. Entre els llocs més freqüentats vull destacar-ne tres.

El mas Roig era com un parc. Hi havia una font amb l'aigua molt freda. Estava ubicat a la part obaga, per tant amb una bona ombra. La masovera es deia Enriqueta, era molt amable, veïna del poble. Passats uns estius ens va unir una bona amistat. El lloc era molt pintoresc i en guardo molt bon record; jo que era afeccionada a la pintura, el vaig plasmar en un petit quadre.

Una altra font era al mas de Geperut, situat a prop de la carretera que condueix a Mont-ral. La font també estava situada sota una gran arbreda, on els rajos del sol tenien dificultat per infiltrar-se. El lloc era força solitari, només ens visitava un pastor amb un ramat de cabres banyudes d'una mida considerable... però molt manses. El camí per arribar-hi des del poble era costerut, seguia gairebé sempre la carretera. Durant el recorregut es divisava la planura amb l'esvelt campanar de Valls. Feia molta calor, però la suportàvem amb l'esperança de gaudir d'un lloc boscà i fresc.

Algunes vegades ens dirigíem a l'ermita del Remei, també per passar-hi el dia, però el lloc no era tan fresc i l'aigua no era tan freda. Després de dinar, buscàvem un raconet dins del bosc per descansar i amb el cant de les cigales dormitàvem o gandulejàvem una mica, fins que la calor minvava.

Un dia de cada dia d'estiu, el dissabte i el diumenge

Els matins dels dies feiners, quan l'alba no deixava veure encara la primera claredat, pels carrers sonava el tric-trac dels carros, que es dirigien al tros per començar la jornada. Constituïen un bon despertador. Durant el dia al poble hi havia moviment. A quarts d'onze arribava el tren de Tarragona amb el correu i el peix. Després se sentia el pregó que anunciava que es venia peix. Més tard s'oferia per les cases. Era molt fresc i escollit... alguns dies venia un noi amb bicicleta i portava, carretera amunt, la sardina a Mont-ral. El pregó també anunciava: *A cal Marcelino ha arribat un camió de melons.*

Tampoc hi faltaven marxants que barataven pells de conill per una agulla de cosir... Recordo un home que venia i ell feia d'aparador, obria els braços on tenia penjada la mercaderia i feia la seva cantarella: *Davantals i mocadors barats!*

No puc deixar d'esmentar l'anar i venir de dones amb cistells i galledes de roba cap al rentador. Allò era com una ràdio local, on corrien totes les notícies mentre rentaven i esbandien la roba. Elles en deien fer-la petar.

Un altre brogit que se sentia era el que feien les dones quan anaven a comprar. Les converses eren molt gracioses i sempre acabaven fent cleques.

Les tardes dels dies feiners eren més tranquil·les; tant les dones com les noies baixaven amb les seves cadires a l'ombra de casa seva i feien costura, ganxet, mitja, brodats, malla o sargits a la roba de treballar, puntes de coixí... Quan el sol s'amagava darrere les muntanyes es repetia el tric-trac dels carros que ja havien treballat i tornaven a la seva llar. Semblava que una processó avancés per la carretera de Valls. Recordo l'arribada de la Serra dels oncles-avis Joan i Teresa, de la casa Recaptor. Desguarnien el matxo i la tia li donava un tros de llesca de pa i una galleda d'aigua, que la bèstia demanava a cops de pota.

Al capvespre es tornaven a veure als carrers dones que anaven a comprar, sobretot les que venien del camp.

Abans de sopar l'agutzil feia el pregó a cada encreuament de carrers. Primer les ordres de l'ajuntament, després altres avisos, si s'havia trobat al poble algun objecte, sobretot claus de les cases. Un altre avís que el pregoner anunciava era que a les deu a la plaça hi hauria comèdia. Això sempre era ben acceptat. Algunes vegades eren artistes de la Sènia, que feien bones representacions; altres vegades muntaven un petit circ. Els artistes eren d'ètnia gitana i alegraven el públic, tant pels acudits com per les actuacions. Mai hi faltaven uns animals que mostraven les seves gràcies. A mitja representació es recollia la voluntat i també es feia una rifa.

Tot això afavoria la convivència entre el veïnat. El dissabte era un dia de més moviment. Baixaven tant homes com dones de les masies i dels pobles de Mont-ral i Capafonts, amb rucs amb sàrries a comprar queviures per a la setmana. A la primera botiga que acudien lligaven el ruc a la paret, on hi havia una anella, i la mestressa feia les seves compres.

Els homes portaven els diners a la faixa o a la gorra, i les dones també trobaven algun lloc per amagar-los.

El diumenge tot era diferent: el poble es vestia de festa, sobretot per anar a missa major, que era anunciada amb un fort volteig de campanes. Llavors se sentia un trepig de sabates pels carrers perfumats per l'aiguabarreig de colònies dels homes, de les dones i dels nens.

A la tarda, era costum anar a peu fins a l'ermita del Remei, o a refrescar-se a una font propera. Així s'arribava al capvespre; llavors el punt de reunió era el ball. Aquest comptava amb una orquestra i es feia a la terrassa dels Amics que, juntament amb el bar Sport, servien refrescos. Tot acabava quan apuntava l'arribada del tren, a un quart d'onze aproximadament. La majoria de gent baixava fins a l'estació i donava la benvinguda als passatgers vinguts principalment de Barcelona.

Els batejos i els enterraments

Quan hi havia un bateig, després de la missa es produïa un bon aldarull, ja que s'aplegaven nens, nenes, noies i dones que s'esperaven per veure el nadó. Amb cançons i cantarelles, demanaven els confits, que eren abundants. El que em va sorprendre va ser veure, en un dia ple de sol, algunes dones amb paraigua. Per què? Doncs per obrir-lo i poder atrapar més confits.

Oh, quines escenes més típiques! Després es formava una processó: els padrins, la llevadora amb el nadó, els familiars i un gran seguici fins al domicili del nounat. Quan hi arribaven, tornava la pluja de confits acompanyats de «pessetes rúbies». Tot era alegria!

Una altra cosa eren els enterraments. Tot el poble coneixia el toc de les campanes que anunciava una defunció. En sentir-lo, les veïnes sortien al carrer per preguntar qui havia tingut la dissort. Quan ho sabien, seguien els comentaris amb molt de recolliment. Amb el veïnat proper, vestits de negre acompanyaven el difunt amb ciris a les mans pels carrers i, sense alegria, n'elogiaven les virtuts i en comentaven les penes. El poble sortia al carrer per donar-li l'últim adéu. Passaven d'un carrer a un altre per no perdre'l de vista. Jo aquest acte no el comprenia, per a mi tenia un caire poc caritatiu.

Festes esperades

Al bell mig de l'estiu hi havia dues dates assenyalades que eren molt celebrades: la mare de Déu d'agost —l'Assumpció— i sant Roc. La primera era la patrona de la parròquia i la missa major era l'acte principal, cantada amb tota solemnitat. La gent del poble lluïa nous vestits elegants,

adients per a la festa d'estiu. A la tarda se celebrava al teatre dels Amics una representació d'una obra i a la nit, a la terrassa, s'elegia la pubilla de l'any, un acte molt comentat i molt aplaudit. Tota aquesta festa finalitzava a la matinada.

Lavors cada família aplegava els estris, els pollastres, conills, l'arròs, els ous... i quan el dia oferia els primers raigs de sol, carregaven el carro amb tots els cistells i sacs on tenien l'aviram i feien camí cap a la Serra. Allà, s'hi feinejava amb molta alegria, i es preparava un bon àpat en família.

Recordo molt aquesta festa amb els oncles avis. L'esperaven amb molt d'entusiasme! Al tros hi havia un pou i dins no hi faltava la galleda amb ampolles de vi i una gran síndria, que era una delícia a mig matí. Aleshores venia el dinar i després una llarga sobretaula en què volaven els acudits i les anècdotes sobre els avantpassats, que acabava amb rialles i gatzara. Després s'ajuntaven amb els veïns propers i s'agrupaven: homes, dones i mainada jugant a pilota i a altres jocs. Eren feliços.

Les àvies, quan era hora, desapareixien per fer el sopar. Oh, quin sopar! El xup-xup de tota la tarda d'una cassola de fang amb bacallà i ous estrellats. No es podia qualificar, faltaven paraules per valorar-lo! Acabàvem de menjar el sopar amb la llum d'oli del carro i després de carregar tots els estris tornàvem a Alcover carretera amunt, catric-catrac, cansats i molt contents.

La llengua

Els avis, però sobretot les àvies, no entenien més idioma que el català. Ara explicaré una anècdota que corrobora aquesta afirmació: l'àvia de la botiga de queviures de davant de casa era asseguda a l'entrada. Va passar un indigent i li demanà una limosna. L'àvia contestà: *Aquí no en tenim de llimones...!*

Aquestes anècdotes es repetien en moltes situacions.

Venint de Barcelona em va sorprendre l'ús d'algunes paraules que desconeixia. En dono alguns exemples:

- *Alego*: aviat
- *Aqueixa i aqueta*: aquesta
- *Bajoca*: mongeta tendra
- *Cabali*: porc senglar
- *Cullereta*: capgròs

- *Quefe*: cap
- *Fer-la petar*: parlar molt
- *Figuereta*: tombarella
- *Galleta*: galleda
- *Lequia*: lleixiu
- *Màquina*: bicicleta
- *Pataca*: patata
- *Pedrís*: banc de pedra
- *Apriat*: arreglat
- *Polsera*: rellotge de mà
- *Ram*: pluja
- *Ramet*: pluja fina
- *Romanil*: romaní
- *Venga*: vinga
- *Botar*: saltar

Renoms

Un costum de la gent del poble era preguntar:

— *De quina casa ets?*

Lavors apareixien el renoms, que sempre resultaven curiosos i moltes vegades atrevits, recordo: cal Zaco, ca Gagon, Pepeta Ganterer o Pepeta Pixafignes, ca Recaptor, ca Figuerons, ca Punxet, ca la Rata, ca Rovellat, ca Claus...

Els noms de les botigues: cal Mario (espardenyeria), la llibreria (Paquita), la Maria del Cantó, la Tuietes, ca Rovellat, la Papalloques, ca l'Anna, ca la Rata...

Al poble també hi havia la fonda Gumiets, situada al carrer Maria Domènech, i la part lateral donava a la plaça de l'ajuntament. Estava molt ben situada i ben acreditada. Era una fonda que reflectia la seva època. Havia estat regentada per tres generacions.

Ca l'Anna era una botiga de comestibles i merceria. Estava molt ben equipada. Era una institució dels temps dels avantpassats. La botiguera era molt amable i sempre estava disposada a solucionar tots els problemes.

Els menjars. Dies feiners i dies de festa

Una altra activitat estiuenca era fer una festa al camp en un dia feiner. Això succeïa quan la calor era molt forta i els tomàquets eren madurs i calents del sol. Llavors es feia conserva per a l'hivern. Constituïa tot un ritual. Dels pots de vidre on posaven els tomàquets en deien ampolles de xampany. Feien falta també taps de suro i filferro, tot ben net i escaldat... Quan ho tenien tot, es posaven mans a l'obra! En una caldera d'aram es bullien els tomàquets. Les mestresses hi dedicaven tot el dia. En quedava una bona salsa, la recordo excel·lent!

Els àpats de cada dia eren senzills, com a poble pagès; la base de l'alimentació eren els productes del camp, sobretot a l'estiu, bons i frescos... Recordo sobretot la mongeta tendra, les bajoques, els tomàquets molsuts i tendres, cireres, prunes, figues, sense deixar les figues de moro, que ens portava a casa la tia Tereseta, fresques de la rosada perquè deien que així no punxaven, eren més bones que el millor gelat!

A mig matí esmorzaven pa amb arengada, i no hi faltava el porronet de bon vi.

Al migdia, els pagesos, quan eren al tros, feien la cassola d'arròs, condimentada amb productes de la temporada: tomàquets, ceba, albergínia, pebrots i bacallà o cansalada.

Al poble, al carrer sant Jaume, existia una fàbrica artesana de galetes, cal Sendra, molt coneguda a la comarca. Les galetes rebien el nom de *cubanos*, molt bons i cruixents, de diferents formes. Recordo una anècdota que explicava la mestressa: tenia un client que se'ls emportava a l'Argentina i quan els oferia parava unes grans estovalles i els abocava, en sortien trossos, molles i alguns de sencers.

Per tancar

Després de rebobinar la meva memòria tot recordant algunes vivències de la meva joventut, puc assegurar que ha estat un plaer situar-me en aquells anys, tan llunyans però que han deixat petjades de bons records, viscuts amb la família i els amics.